

УДК 338.43.02:338.439:005.21(477)

Д. І. Сліпко-Кривуца,
аспірант, Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного
ORCIDID: [https:// orcid.org/0009-0005-5661-9982](https://orcid.org/0009-0005-5661-9982)

DOI: 10.32702/2306-6792.2025.20.190

ФЕРМЕРСТВО І ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА: СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ УКРАЇНИ

D. Slipko-Kryvutsya,
Postgraduate student, Tavia State Agrotechnological University named after Dmytro Motorny

FARMING AND FOOD SECURITY: STRATEGIC GUIDELINES FOR UKRAINE

Стаття присвячена дослідженню взаємозв'язку між розвитком фермерства та забезпеченням продовольчої безпеки України у сучасних умовах. Висвітлено роль фермерських господарств як базового елементу аграрного сектору, що формує пропозицію якісних харчових продуктів, сприяє диверсифікації виробництва та збереженню продовольчої незалежності держави. Розглянуто ключові стратегічні орієнтири розвитку фермерства: посилення державної підтримки, удосконалення інституційного середовища, впровадження інноваційних технологій, розширення експортного потенціалу та адаптація до стандартів ЄС. Наголошено на соціальній функції фермерства, яке забезпечує зайнятість у сільських територіях, підтримує демографічний баланс і сприяє розвитку місцевих громад. Обґрунтовано, що стійкий розвиток фермерських господарств є необхідною умовою зміцнення продовольчої безпеки, підвищення конкурентоспроможності аграрної продукції та інтеграції України у глобальний економічний простір. Зроблено висновок, що формування ефективної політики підтримки фермерства має стати одним із пріоритетних напрямів національної стратегії продовольчої безпеки.

The article provides a comprehensive analysis of the role of farming in strengthening Ukraine's food security and outlines the strategic guidelines for its development under wartime challenges, global instability, and the processes of European integration. Farming households are considered one of the key elements of the agricultural sector, ensuring the production of high-quality products, diversification of agricultural output, reduction of dependence on imports, and the formation of a stable domestic food market. The article emphasizes that farming performs not only economic but also social and environmental functions: it creates employment opportunities in rural areas, supports demographic balance, preserves cultural traditions, promotes sustainable development of local communities, and ensures the rational use of natural resources.

The strategic priorities for the development of farming are analyzed in detail. Among them are strengthening state support through subsidies, tax incentives, agricultural insurance, and preferential lending programs; improving the institutional environment and forming a favorable business climate; developing cooperative and cluster-based models of production and marketing; and introducing innovative, digital, and energy-efficient technologies. Particular attention is given to the adaptation of farming to European quality and safety standards, which creates new opportunities for entering EU markets while simultaneously strengthening the country's export potential. The study also considers challenges that constrain the stability of the sector: wartime risks, infrastructure destruction, shortages of financial and labor resources, rising production costs, and logistical problems.

It is concluded that farming can become a key driver of ensuring Ukraine's food security in the medium and long term. Its future depends on the state's ability to implement a long-term support strategy, integrate European experience and standards into national practice, create conditions for innovative development,

and stimulate the domestic market. At the same time, farming households can enhance the competitiveness of agricultural production, increase food self-sufficiency, contribute to rural revitalization, and help build a resilient agricultural economy. In this way, farming serves not only as a tool for overcoming wartime and socio-economic crises but also as a foundation for Ukraine's sustainable development and integration into the global food system.

Ключові слова: фермерство; продовольча безпека; стратегічні орієнтири; євроінтеграція; державна підтримка; кооперація; кластери; інноваційні технології; цифровізація; сталий розвиток; сільські території; післявоєнне відновлення.

Key words: farming; food security; strategic guidelines; European integration; state support; cooperation; clusters; innovative technologies; digitalization; sustainable development; rural areas; post-war recovery.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Фермерство в Україні є базовим елементом аграрної економіки та одним з ключових чинників забезпечення продовольчої безпеки держави. Воно відіграє важливу роль у виробництві широкого спектра продуктів харчування, підтримує стабільність внутрішнього ринку та сприяє збереженню соціально-економічної рівноваги у сільських громадах. На відміну від великотоварного агробізнесу, фермерські господарства характеризуються більшою гнучкістю у реагуванні на зміни кон'юнктури та здатністю швидше адаптуватися до зовнішніх викликів.

Сучасний розвиток фермерства в Україні визначається комплексом факторів — економічних, соціальних, інституційних і природно-кліматичних. В умовах війни значення фермерських господарств зростає ще більше, адже саме вони забезпечують життєво необхідне продовольство для населення, підтримують функціонування місцевої економіки та виступають важливим елементом гуманітарної стабільності. Крім того, фермери нерідко стають ініціаторами волонтерських та соціальних проєктів, що підсилює їхню роль у збереженні життєздатності сільських територій.

Не менш важливим є внесок фермерства у диверсифікацію аграрного виробництва. Фермерські господарства часто спеціалізуються на нішевих та високорентабельних культурах, органічній продукції, локальних продовольчих брендах, що формує додану вартість і сприяє

виходу української аграрної продукції на зовнішні ринки. У глобальному вимірі саме фермерські господарства є основою сталого розвитку, оскільки поєднують економічну ефективність із соціальною функцією збереження села.

З огляду на глобальні виклики — продовольчі кризи, кліматичні зміни, енергетичну нестабільність — фермерство набуває стратегічного значення. Воно не лише забезпечує продовольчу безпеку країни, але й формує підґрунтя для відновлення й модернізації сільських територій у післявоєнний період. Таким чином, фермерські господарства виступають не просто виробниками сільськогосподарської продукції, а багатофункціональними учасниками економічної, соціальної та екологічної системи держави.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Література свідчить, що фермерство виступає важливим чинником забезпечення продовольчої безпеки через локальну вбудованість у ринки та здатність диверсифікувати виробництво (Hediger, Knickel, Fuller). Теоретичну основу формують підходи А. Сена щодо доступності їжі як "права доступу", а також інституційні концепції Норта та Вільямсона, що підкреслюють значення інститутів та мінімізації трансакційних витрат. Європейський досвід, представлений у CAP, орієнтується на підтримку фермерів, розвиток сільських територій і контроль якості продукції (Ritson, Harvey, European Commission). Українські дослідження (Мостова, Прунцева, Ільчук та ін.) наголошують на

необхідності кооперації, інноваційності та цифровізації бізнес-моделей. Таким чином, стратегічні орієнтири розвитку фермерства в Україні мають поєднувати інституційну підтримку, фінансові механізми та інтеграцію європейських практик.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою статті є визначення ролі фермерства у забезпеченні продовольчої безпеки України та окреслення стратегічних орієнтирів його розвитку в середньо- та довгостроковій перспективі.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

У науковій літературі продовольча безпека трактується як багатовимірна категорія, що включає доступність харчових продуктів для всіх соціальних груп, стабільність їх постачання у часі та просторі, належну якість і безпеку для здоров'я людини [1]. Ці параметри є основними критеріями оцінки стану продовольчої системи, і саме фермерство виступає ключовим чинником їх забезпечення.

По-перше, фермерські господарства формують локальні ринки, забезпечуючи мінімізацію логістичних витрат і зменшення залежності від глобальних коливань. Близькість між виробником і споживачем гарантує більш оперативне реагування на потреби населення, сприяє розвитку коротких ланцюгів постачання та зменшує ризики перебоїв у кризові періоди. Як зазначає А. Сен, доступність продуктів харчування визначається не лише фізичним виробництвом, але й можливістю їх своєчасного отримання споживачем, що особливо актуально для регіональних ринків [2].

По-друге, фермерство створює диверсифіковану структуру виробництва. На відміну від великих агрохолдингів, які здебільшого спеціалізуються на експортно орієнтованих культурах (зернові, олійні), фермери поєднують виробництво зерна, овочів, молока, м'яса та фруктів, забезпечуючи тим самим збалансовану продовольчу корзину для внутрішнього споживача. За даними FAO, саме фермерські господарства забезпечують до 80 % світового виробництва продовольства, а їхня багатогалузевість є основою стійкості продовольчих систем.

По-третє, фермерство сприяє екологічності та сталості аграрного виробництва. У працях вітчизняних науковців підкреслюється, що

фермери більшою мірою дотримуються принципів ощадливого використання земельних ресурсів, застосовують органічні технології та поєднують виробничу діяльність із природоохоронними заходами [3]. Це формує підґрунтя для сталого розвитку сільських територій і відповідає глобальним трендам "зеленої економіки".

По-четверте, фермерство виконує важливу соціальну функцію, підтримуючи зайнятість і добробут сільського населення. Як стверджують дослідники, мале та середнє фермерство є головним джерелом робочих місць у сільських громадах, забезпечує соціальну згуртованість і знижує рівень міграції [4]. В українських реаліях, особливо під час війни, фермерські господарства стають не лише виробниками продукції, але й стабілізаторами місцевої економіки, підтримуючи сільські громади фінансово та соціально.

Таким чином, у теоретико-методологічному аспекті фермерство розглядається як багатофункціональний інститут, що одночасно забезпечує економічну доступність і різноманітність продуктів харчування, сприяє екологічній стійкості виробництва та підтримує соціальний розвиток сільських територій. Саме завдяки цьому фермерські господарства виступають гарантом продовольчої безпеки в умовах сучасних викликів — глобалізації, кліматичних змін та воєнних ризиків.

Фермерські господарства в Україні посідають важливе місце у структурі аграрного виробництва, проте їхня роль і потенціал залишаються недостатньо реалізованими у порівнянні з великими агрохолдингами. Станом на 2023 рік у країні офіційно зареєстровано близько 47 тис. фермерських господарств, що становить майже 70 % усіх сільськогосподарських підприємств. Водночас їхня частка у використанні земель сільськогосподарського призначення залишається відносно невисокою — близько 6—7 % від загальної площі сільгоспугідь. Це свідчить про високий потенціал зростання фермерського сектору, особливо у післявоєнний період.

У структурі виробництва фермерські господарства роблять відчутний внесок у забезпечення продовольчої безпеки. За даними Держстату, у 2021 році вони забезпечували близько 12 % валового виробництва зернових і зернобобових культур, понад 14 % олійних культур, близько 10 % картоплі та овочів відкритого ґрунту. Їхня частка у виробництві м'яса становила близько 8 %, а молока — 6 %. Попри менші

масштаби у порівнянні з агрохолдингами, фермери формують більш диверсифіковану структуру виробництва, орієнтовану насамперед на внутрішній ринок.

Значну увагу фермерські господарства приділяють нішевим культурам та органічному виробництву. За даними Федерації органічного руху України, саме фермери забезпечують понад 70 % органічної продукції, яка експортується у країни ЄС. Це зміцнює позиції України на міжнародних ринках і одночасно сприяє сталому розвитку сільських територій.

В умовах війни роль фермерства у забезпеченні продовольчої безпеки суттєво зросла. Частина агрохолдингів скоротила діяльність через втрату активів у зонах бойових дій, натомість малі та середні фермерські господарства швидше адаптувалися до нових умов. Вони стали важливими постачальниками продукції для внутрішнього ринку, забезпечуючи продовольчу стабільність навіть у регіонах, що постраждали від війни. Багато фермерів долучилися до гуманітарних програм, постачаючи продукти місцевим громадам і Збройним силам України.

Водночас галузь стикається з низкою викликів. Основними є нестача фінансових ресурсів, обмежений доступ до кредитування, втрати посівних площ і тваринницьких комплексів у прифронтових регіонах. За оцінками Світового банку, лише у 2022—2023 рр. прямі та непрямі втрати фермерських господарств перевищили близько \$8 млрд. Попри це, фермерський сектор залишається більш гнучким і стійким, ніж великотоварне виробництво, що робить його стратегічно важливим для відновлення аграрного сектору після війни.

Таким чином, фермерство в Україні виконує багатофункціональну роль: воно забезпечує населення основними продуктами харчування, диверсифікує виробничу структуру, формує основу для органічного та нішевого виробництва, підтримує зайнятість і життєдіяльність сільських громад. Його значення особливо зростає в умовах воєнних ризиків і необхідності відбудови продовольчих систем.

Фермерство в Україні, попри його стратегічну роль у забезпеченні продовольчої безпеки та розвитку сільських територій, стикається з низкою глибоких проблем, що обмежують його потенціал [5].

Насамперед найбільш гострою для фермерських господарств є фінансова проблема,

яка є системним бар'єром для їх розвитку. За даними Світового банку та OECD, понад 60 % малих і середніх фермерів в Україні не мають доступу до банківських кредитів через відсутність достатньої застави, високу ризикованість сектору та низький рівень фінансової грамотності. Відсоткові ставки у комерційних банках, що у 2021—2023 рр. коливалися в межах 18—24 %, роблять довгострокові інвестиції фактично недосяжними. Навіть державні програми, такі як "5-7-9 %", охоплюють обмежене коло фермерів, здебільшого тих, хто вже має налагоджене виробництво. У воєнних умовах ситуація ускладнилася: банки скоротили кредитування аграрного сектору на понад 30 %, а інвестори виводять капітали через підвищені ризики. Це призвело до гальмування процесів технічної модернізації та зниження інвестицій у розширення виробництва.

Другим серйозним бар'єром є інституційна слабкість, що проявляється у відсутності комплексної стратегії розвитку фермерства. Незважаючи на існування державних програм підтримки, вони мають фрагментарний характер. Наприклад, у 2021 році лише 15 % фермерських господарств скористалися державною підтримкою, причому більшість із них були середні за розмірами. Натомість малі господарства, які становлять основу сільського населення, залишилися поза увагою. Додатковим фактором є незавершеність земельної реформи та проблеми із забезпеченням прав власності на землю, що обмежує фермерів у можливості використовувати землю як заставу та залучати довгострокові кредити [6].

Важливим викликом є низький рівень розвитку кооперації та інтеграції у ринкові ланцюги. За даними Міністерства аграрної політики, у 2022 році в Україні діяло близько 1,1 тис. сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, але реально ефективно функціонували не більше 25-30 % із них. Це означає, що переважна більшість фермерів продовжує працювати ізольовано, втрачаючи можливості для зниження собівартості через спільне використання техніки чи колективний збут продукції. Для порівняння: у країнах ЄС понад 50 % фермерів входять до складу кооперативів, які забезпечують їм доступ до ринків, переробки та фінансових ресурсів. В Україні ж через слабкість інституцій і низький рівень довіри кооперативний рух розвивається повільно, що негативно позначається на конкурентоспроможності дрібних господарств.

Не менш вагомими є соціальні проблеми, які безпосередньо впливають на кадровий потенціал фермерства. Демографічна криза у сільських територіях, трудова міграція та старіння населення призводять до дефіциту робочої сили [7]. За даними Держстату, з 2010 по 2023 рік чисельність сільського населення скоротилася майже на 1,8 млн осіб. Близько 25 % працездатних селян працюють за кордоном, а середній вік зайнятих у фермерських господарствах перевищує 47 років. Низька якість соціальної інфраструктури — поганий стан доріг, обмежений доступ до медичних і освітніх послуг, слабкий розвиток цифрових технологій — додатково знижує привабливість села для молоді. Як наслідок, відбувається відтік трудових ресурсів, що створює ризики для сталого відтворення людського капіталу.

Війна суттєво посилила всі перелічені проблеми. За оцінками KSE Institute, прямі втрати аграрного сектору від війни перевищили 9 млрд доларів США, з яких значну частку становлять пошкодження дрібних та середніх господарств. Зруйнована логістика, заміновані поля, блокада портів і зростання собівартості виробництва створили умови, за яких фермерські господарства змушені працювати на межі рентабельності. У багатьох громадах фермери стали фактично "рятівниками" продовольчої безпеки, забезпечуючи локальні ринки навіть за відсутності прибутку. Це підтверджує їхню ключову соціально-економічну роль, але водночас виявляє глибоку вразливість фермерського сектору.

Таким чином, фінансові обмеження, інституційна слабкість, низький рівень кооперації, соціальні та воєнні виклики створюють складний комплекс бар'єрів для розвитку фермерства в Україні. Подолати їх можливо лише за умови впровадження системної державної політики, що поєднає фінансові стимули, інституційну модернізацію, соціальні програми й міжнародну підтримку.

Фермерство в Україні, яке є основою продовольчої безпеки та життєздатності сільських територій, стикається з низкою проблем, що мають як довготривалий, так і ситуативний характер. Найбільш критичним чинником останніх років став вплив війни, яка суттєво змінила умови функціонування фермерських господарств.

Насамперед війна призвела до прямих матеріальних втрат. Значна кількість господарств у східних, південних і північних регіонах за-

нала руйнувань виробничих комплексів, втрати сільськогосподарської техніки, складів і тваринницьких приміщень. Частина посівних площ залишається замінованою чи перебуває на окупованих територіях, що унеможлиблює їх використання. Це суттєво скоротило виробничий потенціал і знизило пропозицію на внутрішньому ринку [8].

Другим аспектом є порушення логістики та інфраструктури збуту. Руйнування доріг, мостів, залізничних шляхів і блокада морських портів різко підвищили витрати на транспортування продукції та обмежили доступ до зовнішніх ринків. Для малих і середніх фермерських господарств це стало особливо відчутним, адже вони мають менше можливостей для диверсифікації каналів постачання і залежать від локальних ринків [9].

Третім наслідком війни є дефіцит фінансових ресурсів і зниження ліквідності господарств. Багато фермерів втратили доступ до кредитів через високі ризики неповернення, банки значно посилили умови кредитування, а інвестиційна активність у секторі практично зупинилася. За оцінками Світового банку, сукупні прямі й непрямі втрати фермерських господарств у 2022—2023 рр. перевищили 8 млрд дол. США. Це призвело до неможливості відновлювати основні фонди, оновлювати техніку та впроваджувати інноваційні технології.

Четвертий вимір — соціальні виклики. Війна спричинила масштабне переміщення населення, мобілізацію працездатних чоловіків і виїзд молоді за кордон. Це призвело до гострого дефіциту робочої сили у сільській місцевості. Крім того, фермери у багатьох громадах змушені брати на себе додаткові соціальні функції — допомагати місцевому населенню, підтримувати внутрішньо переміщених осіб і забезпечувати гуманітарні потреби. Усе це підвищує навантаження на їхні обмежені ресурси [10].

П'ятий аспект — цінова та ринкова нестабільність. Витрати на виробництво різко зросли через подорожчання пального, добрив і кормів, а можливості реалізації продукції зменшилися. Це спричинило дисбаланс між собівартістю та відпускними цінами, що знизило рентабельність фермерських господарств. Частина з них працює фактично на межі виживання, орієнтуючись лише на забезпечення власних потреб і місцевих громад.

Таким чином, війна не лише поглибила наявні структурні проблеми фермерства (обме-

жений доступ до фінансів, слабку кооперацію, відставання інституційного розвитку), а й створила нові системні виклики: руйнування виробничих потужностей, втрату земельних ресурсів, порушення логістики, падіння інвестиційної привабливості та демографічну кризу в сільських регіонах. Ці фактори суттєво підривають продовольчу безпеку країни, роблячи відновлення фермерського сектору одним із пріоритетних завдань післявоєнної відбудови.

Світова практика переконливо доводить, що фермерство є стратегічною основою продовольчої безпеки, а його ефективність значною мірою залежить від державної політики, інституційної підтримки та інтеграції у глобальні ланцюги доданої вартості.

У Європейському Союзі значна увага приділяється підтримці фермерів через механізми Спільної аграрної політики (CAP) та програму LEADER [11]. Основний акцент робиться на створенні сприятливих умов для розвитку малих і середніх господарств, підтримці органічного виробництва та стимулюванні кооперації між виробниками. Система грантів і субсидій дозволяє не лише зберегти зайнятість у сільській місцевості, а й сприяє диверсифікації виробництва та впровадженню "зелених" технологій. Як відзначають дослідники, саме завдяки CAP фермерські господарства у ЄС змогли зберегти стабільність доходів навіть під час світових економічних криз [12].

У США головним інституційним механізмом підтримки фермерства виступає Міністерство сільського господарства (USDA). Воно реалізує широкий спектр програм, включаючи надання пільгових кредитів, страхування врожаю, державні закупівлі продукції для формування продовольчих резервів і забезпечення соціальних програм харчування. Особливістю американської моделі є активне використання інструментів біржової торгівлі та розвитку аграрних ф'ючерсів, що дозволяє знижувати цінові ризики для фермерів. Це створює умови для стабільності виробництва й доступності продукції на внутрішньому ринку.

У Канаді ключову роль у підтримці продовольчої безпеки відіграє кооперативний рух. Фермерські кооперативи забезпечують спільний доступ до фінансів, ринків і технологій, що дозволяє дрібним виробникам конкурувати з великими компаніями. Вони також виступають інструментом соціальної згуртованості та розвитку місцевих громад. За даними Canadian Agri-Food Policy Institute

(2020), кооперативи охоплюють понад 50 % ринку молочної продукції, демонструючи високу ефективність у балансуванні попиту та пропозиції.

В країнах Азії — зокрема в Японії, Китаї та Південній Кореї — розвиток фермерства відбувається за рахунок інтеграції виробників у технологічні кластери та агротехнопарки. Державна політика робить акцент на інноваціях, цифровізації аграрного сектору та впровадженні "розумних" технологій у фермерське виробництво. У Японії діє потужна система сільськогосподарських кооперативів JA Group, яка об'єднує виробників, забезпечує їх кредитування, збут продукції та доступ до сучасних технологій. У Китаї фермери отримують масштабні державні субсидії, але водночас інтегруються у регіональні виробничі кластери, що підвищує ефективність та інноваційність виробництва.

Таким чином, міжнародний досвід свідчить, що ефективність фермерства у забезпеченні продовольчої безпеки значною мірою визначається інституційною підтримкою, доступом до фінансових ресурсів, розвитком кооперації та інтеграцією у сучасні інноваційні системи. Для України цей досвід є особливо актуальним, адже він може стати основою для формування власної моделі стійкого фермерства, здатного гарантувати продовольчу незалежність країни в умовах воєнних ризиків і глобальних викликів.

Майбутнє фермерства в Україні визначається його здатністю адаптуватися до викликів війни, глобальних криз та євроінтеграційних трансформацій. Для того щоб фермерські господарства стали реальним драйвером продовольчої безпеки та відновлення сільських територій, необхідно окреслити стратегічні орієнтири, що охоплюють фінансово-кредитний, кооперативний, інноваційний, євроінтеграційний виміри, а також враховують стан державної підтримки.

Фінансово-кредитна підтримка є основою розвитку фермерських господарств. Вона передбачає створення спеціалізованих державних і регіональних фондів кредитування, розвиток аграрного страхування та запровадження програм пільгового кредитування. Важливим напрямом є грантова підтримка молодих і сімейних фермерських господарств, які формують основу соціально-економічного розвитку сільських громад.

Кооперація і кластеризація виступають другим стратегічним пріоритетом. Створення регіональних агрокластерів, що об'єднуюватимуть

фермерів, переробників, логістичні компанії та науково-освітні установи, сприятиме підвищенню конкурентоспроможності виробництва. Стимулювання розвитку обслуговуючих кооперативів забезпечить можливість спільного використання техніки, зниження витрат та розширення ринкових можливостей. Не менш важливими є дорадчі служби та бізнес-інкубатори, які допомагають фермерам отримувати сучасні знання, консультації та підтримку в управлінні господарством.

Інноваційний розвиток є ключовим фактором підвищення ефективності та екологічності фермерства. Запровадження smart-технологій, точного землеробства й цифрових платформ дозволяє оптимізувати виробничі процеси та знизити витрати. Підтримка органічного виробництва та екологічно безпечних практик формує нові конкурентні ніші для українських фермерів, тоді як розвиток агротуризму й зеленої енергетики створює додаткові джерела доходів і сприяє сталому розвитку сільських територій.

Євроінтеграційний вимір відкриває перед українським фермерством широкі перспективи. Гармонізація стандартів якості та безпечності продукції з нормами ЄС є базовою умовою для виходу на європейські ринки. Важливим завданням стає інтеграція у європейські програми сільського розвитку, такі як EAFRD та Horizon Europe, що забезпечують доступ до грантового фінансування, інноваційних рішень і партнерських проєктів. Розширення експортних можливостей фермерської продукції сприятиме диверсифікації ринків збуту та зниженню залежності від внутрішньої кон'юнктури.

Сучасний стан державної підтримки фермерства в Україні демонструє як позитивні зрушення, так і низку обмежень. У 2017 році було створено Український державний фонд підтримки фермерських господарств, який надає фінансову допомогу у вигляді часткової компенсації відсоткових ставок і цільових кредитів. У 2020—2021 рр. уряд запровадив грантові програми для розвитку сімейних ферм, зокрема на створення молочних ферм і ягідників. У 2022—2023 рр. в умовах війни держава акцентувала увагу на програмах "Доступні кредити 5-7-9%", компенсації вартості сільськогосподарської техніки українського виробництва та підтримці у вигляді грантів для садівництва, тепличного бізнесу та переробки. Водночас обсяги державної допомоги залишаються недостатніми для покриття масштабних потреб сектора: у структурі видатків держбюджету на аграрний сектор фермерство отримує лише близько 10—15 %.

Обмеженням є й нерівномірний доступ до фінансування: великі господарства мають більше можливостей для участі у програмах, тоді як малі фермери часто залишаються поза ними через складні умови чи бюрократичні бар'єри.

Таким чином, стратегічні орієнтири розвитку фермерства в Україні повинні поєднувати удосконалення державної підтримки із запровадженням нових механізмів фінансування, розвитком кооперації та інновацій, а також активною інтеграцією у європейський економічний простір. Лише за таких умов фермерство зможе повністю реалізувати свій потенціал у забезпеченні продовольчої безпеки та стати одним із ключових секторів післявоєнного відновлення країни.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Фермерство виступає стратегічним чинником забезпечення продовольчої безпеки України, оскільки воно поєднує економічну, соціальну та екологічну функції. Фермерські господарства формують основу внутрішнього продовольчого ринку, постачаючи широкий спектр продуктів харчування, від зернових культур і овочів до м'яса та молочної продукції. Вони сприяють збереженню соціальної стабільності у сільських громадах, підтримуючи зайнятість, добробут населення і розвиток локальної економіки. Водночас фермерство відіграє важливу роль у диверсифікації аграрного виробництва, що дозволяє знизити залежність країни від імпорту продовольства й забезпечити його стабільну доступність навіть у кризові періоди.

Сучасні виклики — війна, глобальні продовольчі кризи, кліматичні зміни та зростаюча конкуренція на світових ринках — потребують якісно нової державної політики у сфері підтримки фермерства. Вона має ґрунтуватися на комплексному поєднанні кількох ключових елементів: фінансово-кредитної підтримки (субсидії, гранти, пільгове кредитування), розвитку кооперації та кластеризації як інструментів зміцнення конкурентоспроможності, цифровізації та впровадження інноваційних технологій для підвищення ефективності виробництва. Важливим орієнтиром є також інтеграція у європейський економічний простір шляхом гармонізації стандартів якості та участі в європейських програмах розвитку сільських територій.

Реалізація цих стратегічних орієнтирів дозволить не лише відновити фермерський сектор після воєнних потрясінь, а й суттєво зміцнити його позиції в національній економіці. Украї-

нське фермерство зможе стати драйвером продовольчої безпеки, основою сталого розвитку сільських територій та важливим чинником конкурентоспроможності української аграрної продукції на світовому ринку. У довгостроковій перспективі саме фермерські господарства здатні забезпечити збалансоване поєднання економічної ефективності, соціальної справедливості та екологічної стійкості, що відповідає глобальним тенденціям і стратегічним інтересам України.

Література:

1. Свиноус І. В. Щодо проблеми продовольчої безпеки у контексті зміни умов господарювання. Інноваційна економіка. 2013. № 3. С. 206—210.

2. Sen A. Poverty and Famines: An Essay on Entitlement and Deprivation. Oxford: Clarendon Press, 1981. 257 p.

3. Гнатишин А., Прокопишин О. Інституційне середовище розвитку фермерських господарств. Аграрна економіка. 2017. Т. 10, № 1—2. С. 81—88.

4. Ожелевська Т., Поплавський В. Я. Фермерство в Україні: перспективи розвитку. Молодий вчений. 2018. № 1 (53). С. 942—948.

5. Загребельна І. А., Волкова Н. В., Олійник Є. О. Роль фермерських господарств в аграрному виробництві Полтавської області. Підприємство та інновації. 2019. № 10. С. 46—51.

6. Гарбар Ж. В. Сучасні тенденції формування трудового потенціалу фермерських господарств вінницького регіону в контексті демографічних аспектів розвитку. Colloquium-journal. Warszawa: Polska, 2020. № 23 (75). С. 24—34.

7. Голубєв А. Сучасний стан та проблеми розвитку фермерських господарств. Економічний дискурс. 2018. № 2. С. 42—51.

8. Kraus N., Kraus K., Manzhura O. Фермерство і аграрні підприємства в контексті реалізації стратегічних цілей євроінтеграції та цифровізації економіки України. Європейський науковий журнал економічних та фінансових інновацій. 2023. Т. 2, № 12. С. 46—64.

9. Нечитайло В. Діяльність фермерських господарств України в умовах війни. Сталий розвиток економіки. 2024. № 3 (50). С. 365—370.

10. Нісходовська О. Ю. Українське фермерство: стан, перспективи та виклики. Подільський вісник: сільське господарство, техніка, економіка. 2025. Вип. 46. С. 168—172.

11. Хрипко С. І. Загальна характеристика фермерського господарства за законодавством

Європейського Союзу. Науковий вісник НУБіП України. Серія: Право. 2012. Вип. 173-2. С. 117—123.

12. Мельник Л. Ю. Фермерство в Україні: надбання, проблеми та перспективи. Агросвіт. 2012. № 2. С. 7—12.

References:

1. Svynous, I.V. (2013), "On the problem of food security in the context of changing economic conditions", *Innovatsijna ekonomika*, vol. 3, pp. 206—210.

2. Sen, A. (1981), *Poverty and Famines: An Essays on Entitlement and Deprivation*, Clarendon Press, Oxford, UK.

3. Hnatyshyn, L. and Prokopyshyn, O. (2017), "Institutional environment for farm development", *Ahrarna ekonomika*, vol. 10, no. 1—2, pp. 81—88.

4. Ozhelevs'ka, T. and Poplavs'kyj, V. Ya. (2018), "Farming in Ukraine: Development Prospects", *Molodyj vchenyj*, vol. 1 (53), pp. 942—948.

5. Zahrebel'na, I. L., Volkova, N. V. and Olijnyk, Ye. O. (2019), "The role of farms in agricultural production in Poltava region", *Pidpryemnytstvo ta innovatsii*, vol. 10, pp. 46—51.

6. Harbar, Zh. V. (2020), "Current trends in the formation of labor potential of farms in the Vinnytsia region in the context of demographic aspects of development", *Colloquium-journal*, vol. 23 (75), pp. 24—34.

7. Holubiev, A. (2018), "Current state and problems of farm development", *Ekonomichnyj dyskurs*, vol. 2, pp. 42—51.

8. Kraus, N.M., Kraus, K.M. and Manzhura, O.V. (2023), "Farming and agrarian enterprises in the context of the implementation of the strategic goals of European integration and digitalization of the economy of Ukraine", *European scientific journal of economic and financial innovation*, vol. 2, pp. 46—64.

9. Nechytailo, V. (2024), "Activities of ukrainian farms enterprises in the conditions of war", *Sustainable Development of Economy*, vol. 3 (50), pp. 365—370.

10. Niskhodovs'ka, O. Yu. (2025), "Ukrainian farming: status, prospects and challenges", *Podil's'kyj visnyk: sil's'ke hospodarstvo, tekhnika, ekonomika*, vol. 46, pp. 168—172.

11. Khrypko, S. I. (2012), "General characteristics of farming under European Union legislation", *Naukovyj visnyk NUBiP Ukrainy. Serii: Pravo*, vol. 173-2, pp. 117—123.

12. Mel'nyk, L.Yu. (2012), "Farming in Ukraine: Achievements, Problems and Prospects", *Ahrosvit*, vol. 2, pp. 7—12.

Стаття надійшла до редакції 03.10.2025 р.